

crkva u svijetu

OSVRTI I PRIKAZI

GRADIŠĆANSKI HRVATI

Die Burgenländischen Kroaten im Wandel der Zeiten, Edition Tusch, Wien, 1986.

Drago Šimundža

Gradišćanski Hrvati žive u Austriji, u Gradišću (Burgenlandu), pokrajini koja se proteže istočnim rubom zemlje, uz samu mađarsku granicu, od Jugoslavije do Čehoslovačke. Njihovo je povijesno područje mnogo šire, seže i preko mađarske granice, gdje su stoljećima bili pomiješani s germanskim i mađarskim življem. U stvari, ova je naša poznata etnička skupina do 1918. godine bila, u cjelini, kako-tako između sebe povezana, pa donekle i s matičnom zemljom, u jedinstvenoj državnoj zajednici, Austro-Ugarskoj. Umjetno stvorena granica poslije prvog svjetskog rata izravno je pogodila naše Gradišćane podijelivši ih u dvije države. Time ih je nužno oslabila u njihovu prirodnom zajedništvu i čvršćem otporu protiv različitih pokušaja nacionalnog raslojavanja i otuđivanja od njihovih izvornih vrednota. No, zahvaljujući svom duhovnom, kulturnom, jezičnom i narodnom entitetu, uspješno su se nosili i još se uvijek nose sa svim izazovima i udarcima vremena. Svjesni su da su sastavni dio našeg nacionalnog bića, i to ne samo činjenice da su prije 450 godina, početkom XVI. stoljeća, seleći iz hrvatskih krajeva, našli novo boravište na sjeveru, nego i nacionalnog ponosa da su bili i da jesu Hrvati.

U tome ih je kroz povijest, pa isto tako i danas, najviše podupirala i potpomagala Crkva, požrtvovalni svećenici i pučki učitelji, koji su čuvali jezik, širili kulturu, odgajali narod i razvijali narodnu svijest. Danas im i austrijski zakoni priznaju pravo na njihovu nacionalnost, etničku zasebnost, dopuštaju dvojezičnost u školama i neke druge pogodnosti, a Crkva im, biskupija Željuzno (Eisenstadt), izdašno pomaže, pruža im i omogućuje kompletni vjerski odgoj, pastoralnu službu i duhovni život, dužnu autonomiju, na njihovu materinskom jeziku, hrvatskogradišćanskom dijalektu, koji u sebi nosi neka obilježja hrvatskoga jezika iz doba kad su naši Gradišćani napustili svoju staru Domovinu, sa stanovitim karakteristikama, što je po sebi jezično zanimljiv slučaj, svih triju hrvatskih narječja (štokavskog, kajkavskog i čakavskog) i svih triju govora. Danas se taj normirani dijalekt obogaćuje suvremenim hrvatskim riječima; na njemu se pišu književna djela, znanstvene rasprave, pučka literatura, moderna poezija i književnost. Poslije Koncila na njemu su izdane i liturgijske knjige, tako da se u Austriji u svim hrvatskim

župama hrvatski moli i pjeva (naši Gradišćani kažu: jači). Najvažnije je da je taj naš dijalekt razumljiv svima koji znaju hrvatski. Naime, mi iz stare Domovine odmah razumijemo Gradišćane, a Gradišćani razumiju nas. Jezik je još uvijek uz bogatu nacionalnu kulturu, umjetnost i literaturu glavno obilježje i nacionalna osobna karta Gradišćana. Sa zaboravom jezika, gubi se narodni duh; s čuvanjem hrvatskog jezika, jača se i izgrađuje narodna svijest.

Ugodno je, kad se prođe Gradišćem, vidjeti i doživjeti, kako se po brojnim mjestima ove izdužene austrijske pokrajine, gotovo od Maribora u Jugoslaviji do Bratislave u Čehoslovačkoj, sve do samoga Beča — hrvatska se naselja nalaze na kojih 30—40 kilometara do Beča, odnosno kojih 5—6 kilometara do Bratislave s domaćim stanovništvom može govoriti hrvatski, kako nas naši Gradišćani osjećaju i doživljavaju svojim, jer, makar Austriju priznaju za svoju domovinu, svjesni su svog hrvatskog identiteta.

Ipak, vrijeme je učinilo i čini svoje. Uz evidentnu činjenicu da su se naši Gradišćani stoljećima opirali i odupirali procesima germanizacije i mađarizacije, očito je trajno tekao i danas naglašeno teče i onaj drugi proces odnarođivanja i asimilacije. Nije rijedak slučaj da su nekada većinska ili jedinstvena hrvatska sela odavno zaboravila na svoje nacionalno podrijetlo, jezik i narodni duh. Često se na grobljima, po natpisima i starijim zapisima, prepoznava hrvatsko podrijetlo, koje na žalost danas ne prati i hrvatska opredijeljenost i svijest. Nadjačalo je vrijeme i većinska nacija.

Suvremeni način života nije sklon, ni danas, hrvatskoj zajednici u Austriji. Škole, razne migracije, sredstva za priopćavanje, poslovi i komunikacije naglašeno sile našu zajednicu na prihvaćanje većinskog jezika, zajedničkog života i kulture. To spontano slabi otpornu moć i vodi k asimilaciji. Zbog toga je danas potreban dodatni napor i naših Gradišćana i nas u Domovini, koji bi pripomogao dubljem posvješćenju i boljem čuvanju gradišćanske hrvatske osobnosti i zasebnosti.

Svećenici, narod i kulturni radnici u Gradišću svjesni su toga. Zato se zajednički trude kroz crkvene, društvene i kulturne organizacije oko očuvanja duhovnog nasljedstva, svojih nacionalnih obilježja, jezika i etničkih posebnosti. Gradišćanski župnici najviše polažu na jezik. Jezik je, doista, najveće bogatstvo i trajni *signum distinctionis* (znak za raspoznavanje). Vjerni crkvenoj tradiciji, svećenici neumorno rade na izdavanju liturgijskih knjiga, molitvenika, pučke literature, suvremene poezije, na čuvanju folklor, narodne pjesme, zabave, propovijedne pouke, kateheze i različitih predavanja na hrvatskom jeziku. I vjeronauk drže po školama na hrvatskom. U razgovoru s njima, u susretu s njihovim načinom rada i pastoralnog djelovanja lako je uočiti kako im je na srcu duh i budućnost naroda, posvješćenje i učvršćenje kršćanskog, katoličkog i hrvatskog osjećaja u mladim Gradišćanima, kojima, kako rekosmo, suvremeni način života i rada ne daju mnogo mogućnosti da stvarno upoznaju i bolje vrednuju svoju etničku zasebnost i nacionalnu pripadnost unutar svoje domovine Austrije.

Od naših nacionalnih etničkih skupina koje žive izvan Domovine gradišćanska je skupna najbolje organizirana, posebno u crkvenom pogledu. To treba zahvaliti i austrijskim zakonima i crkvenim propisima. U skladu s tim i duhovni i kulturni život naših Gradišćana teku usporedo. Najpoznatija i najbolja naša književnost, koju stvaraju naše hrvatske zajednice u stranim zemljama, jest upravo književnost Gradišćanskih Hrvata. Mnogi se župnici bave literarnom djelatnošću, osobito nabožnom književnošću i pjesništvom. Svećenici su stoljećima stvarali i razvijali gradišćansku pisanu riječ i književno umijeće. Poznato je ime Mate Meršića Miloradića (1850—1828), preporoditelja i nacionalnog barda u našem Gradišću, zatim Ignaca Horvata, Martina Meršića, Stefana Horvata, te živućih pjesnika Augustina Blazovića i Ferdinanda Sinkovića, pa kulturnih djelatnika Karla Gregorića, Stefana Geosića, Lea Stubića, Josipa Palkovića, Joška Preča i drugih naših svećenika koji usporedo rade na duhovnom i kulturnom području. I danas gradišćanska biskupija u Željeznu, zapravo Hrvatska pastoralna sekcija koju vodi dr. Leo Stubić, izdaje *Crkveni glasnik*, novinskog tipa, za narod, u kojemu surađuju mnogi gradišćanski župnici.

Crkva se uporno zalaže da bi naši Gradišćani imali sva svoja prava i sa svoje strane sve čini da im u tome pomogne. Gradišćanski biskup ddr. Stefan Laszlo, u duhu crkvenih načela, ne samo što i sam kao Hrvat govori i propovijeda među Hrvatima hrvatski, nego opravdano na hrvatske župe postavlja svećenike Hrvate ili one koji znaju hrvatski. U nedostatku župnika, iako naši Gradišćani imaju svojih tridesetak svećenika, u Gradišću radi i desetak svećenika iz Domovine (šestorica iz splitsko-makarske nadbiskupije). Svećenici su zapravo, iako danas mnogo rade i drugi rodoljubi i kulturni radnici, najvažniji faktor u čuvanju i očuvanju našega jezika, narodnih običaja i nacionalne svijesti. Svjesni toga, oni neumorno djeluju na duhovnom, religioznom, a time i na općem kulturnom, narodnom, etičkom i etničkom posvješćenju. Svugdje se misli i propovijeda hrvatski, a zahvaljujući liturgijskim knjigama na hrvatskom jeziku — za što su posebno zaslužni biskup Laszlo i kanonik Horvat — i svi se drugi obredi i sva pastoralna služba obavljaju na materskoj riječi.

Slijedeći primjer Crkve i pučkih učitelja, koji su mnogo učinili za svoj narod, današnji gradišćanski rodoljubi i prosvjetni radnici imaju svoja kulturna društva u Gradišću i Beču, koja okupljaju mladež, gaje narodne tradicije, zastupaju prava hrvatske zajednice te rade na učvršćenju i podizanju narodnog duha i nacionalne kulture. U tom cilju izdaju i gradišćanske *Hrvatske novine*, potpomažu kulturne akcije i književni rad, održavaju sastanke i predavanja, promiču narodnu svijest, organiziraju društvenu djelatnost, podupiru folklor i narodnu riječ. Imaju određene veze i s društvenim i kulturnim institucijama u Domovini. Zahvaljujući zalaganju nekih znanstvenih i crkvenih krugova u pripremi je veliki *Rječnik hrvatskog gradišćanskog narječja*, koji priprema Akademija u Zagrebu.

Vrlo je značajno da dosta mladih Gradišćana stvara i piše na svom materinskom hrvatskom jeziku. Hrvatski akademski klubovi koji okupljaju mlade studente mnogo polažu na to. Najviše je, dakako, mladih pjesnika. U reprezentativnom izdanju gradišćanske poezije *Ptići i slavuji — Hawks and nightingales, Suvremeno gradišćansko-hrvatsko pjesništvo*, koje je izišlo dvojezično, hrvatski i engleski, u Beču 1983. godine, u povodu 450. obljetnice doseljenja naših Gradišćana u novu domovinu, glavninu zastupaju mladi pjesnici. Uz nešto starije A. Blazovića i A. Leopolda, mladu generaciju predstavlja Andi Novosel, Evald Hold, Herbert Gassner, Petar Tyran, Jurica Čenar i Doroteja Lipković. Sve to upućuje na duhovnu, religioznu i narodnu vitalnost naših Gradišćana, koji usprkos svim »promjenama vremena« i današnjim izazovima moderne civilizacije žele ostati ono što jesu: Hrvati u Austriji, poštujući jednako svoju novu domovinu i svoj hrvatski kulturni, religiozni, duhovni i nacionalni identitet u zajedništvu i suradnji s drugim etničkim manjinama i austrijskom većinom.

Tu su misao imali pred sobom i autori monografije-zbornika *Die Burgenländischen Kroaten im Wandel der Zeiten*. Ideja je odavno postojala, a, evo, sad se i ostvarila. Dobili smo zbornu djelo koje znanstveno, dokumentirano, u komparatističkoj obradi raznih područja: etničko-nacionalnog, društveno-historijskog, vjerskog, kulturološkog, prosvjetnog, školskog, povijesno-književnog, jezičnog, sociološkog, društveno-pravnog, ekonomskog i političkog, daje cjelovitu sliku rada i života, povijesnih kretanja i današnjeg stanja Gradišćanskih Hrvata. Zbornik je pisan na njemačkom jeziku. Njime su se naši Gradišćani htjeli predstaviti svijetu, svojim sugrađanima i svom narodu. I predstavili su se, zrelo i dostojanstveno. Stručno i objektivno, znanstveno. Nisu činjenice prenaglašavali, niti su stvarne poteškoće mimolazili. Iznijeli su fakte i podatke, sintetički obradili bitne aspekte, stanja i kretanja prošlosti i sadašnjosti, svijetle strane i goruće probleme kojih je bilo, a ima ih i danas, tijekom duge historije naših Gradišćana, od 1533. do naših dana.

Autori su odreda Gradišćanski Hrvati, znanstvenici i kulturni radnici. Navodimo ih prema popisu i grafiji u knjizi: Nikolaus Bencsics, Augustin Blazovich, Aladar Csenar, Walter Dujmovits, Stephan Emrich, Herbert Gassner, Stefan Geosits, Demeter Karall, Angelika Konfeind, Grete Maar, Johann Müller, Franz Probst, Gerald Schlag, Johann Seedoch, Franz Szucsich, Felix

Tobler i Josef Vlasits. Kratku uvodnu riječ napisao je predsjednik Republike Austrije dr. Rudolf Kirchschläger, a suradnici su obradili, pojedinačno ili zajednički, sve važnije teme iz povijesti i narodnog života naših Gradišćana, svaki iz svoga područja.

Ova zlatna knjiga hrvatskog gradišćanskog entiteta podijeljena je u četiri dijela. U prvomu je (3—50) riječ o povijesnim korijenima, podrijetlu i prilikama u Hrvatskoj u dalekom XV. i XVI. stoljeću, o seljenju i historijskom bivanju hrvatskih Gradišćana tijekom minulih stoljeća. Autor ovoga dijela, Felix Tobler, znalački je izložio povijesne činjenice i zbivanja.

U drugom poglavlju (51—168), posvećenu sintetičkom prikazu razvojnih tokova i zasebnosti hrvatskogradišćanske kulture, surađuje više autora. Tematika je opsežna i raznolika. Obuhvaća široki spektar duhovnog, religioznog, literarnog, glazbenog, prosvjetnog gospodarskog, narodnog i društveno-političkog života hrvatskogradišćanskog etnosa od doseljenja do novijih vremena. Važan je ovo dio, u njemu je sažeto prezentirana osnova narodnog identiteta, korijeni nacionalne svijesti i povijesnog razvoja u novoj domovini. Vjera i kultura, stvarana na hrvatskom (i latinskom) jeziku postale su kohezionom silom i bitnom odrednicom vlastitog življenja. Više autora, zajednički i pojedinačno, obradili su deset tematskih cjelina, koje osvjetljaju socio-političku i duhovnu problematiku. Radovi su dokumentirani, stručni; u svojoj pregnantnosti daju sintetičan uvid u složene prilike i kulturno stanje tijekom stoljeća.

Slijedeća dva dijela, treći i četvrti, okrenuti su novim vremenima, treći razdoblju između dvaju ratova, a četvrti najnovijem, poslijeratnom. Međutim, i u jednom i u drugom riječ je o važnim duhovnim, kulturnim, jezičnim i povijesnim pitanjima širih okvira.

U trećem dijelu (169—289) naglasak je na međuratnim zbivanjima i kulturnim postignućima. Život Gradišćana nikada nije bio lak. Stvaranje austrijsko-madžarske granice kroz hrvatska naselja podijelilo je Gradišćane i otežalo njihovu zajedničku težnju za očuvanjem jedinstva. Ipak, narodni preporod koji je već prije počeo nije jenjavao ni između dva rata. Naprotiv, usprkos poteškoćama, naši su Gradišćani još svjesnije radili, osnivali su kulturna, narodna i politička društva, razvijali izdavačku djelatnost, širili prosvjetu i kulturu, gojili narodni duh i pučku književnost, služili se hrvatskom riječju i borili za svoja prava. Pet suradnika iscrpno izvještava o tim i drugim temama, o društveno-političkom, prosvjetnom i kulturnom radu i zalaganju; Josef Vlasits piše o hrvatskogradišćanskom jeziku. Kao što smo napomenuli, ovaj naš izričaj sažima u sebi sva tri hrvatska narječja i sva tri govora (ikavski, kajkavsko-čakavsko-ekavski i ijekavski).

Četvrti dio (291—376) prati nova zbivanja, koliko imanentnu borbu za ustrajanjem, za daljnjim opstankom i čuvanjem svoga identiteta, toliko i demografska kretanja, i socio-povijesnu stvarnost koja, usprkos svemu, nije naklonjena našim Gradišćanima. Nekoliko autora izlaže socio-politička i demografska kretanja, važnost i značenje Crkve, probleme asimilacije i iseljenja Hrvata u nove zemlje, političku borbu i pravna određenja, statističke podatke i položaj Gradišćanskih Hrvata u Mađarskoj.

Kao što smo upozorili u prvom dijelu, vrijeme radi svoje; unatoč svim nastojanjima Gradišćanski se Hrvati brojčano smanjuju. U Mađarskoj nije ništa bolje. Samo živa volja i organizirana djelatnost, dodatni naponi Crkve i naroda, i nas u Domovini, kao i demokratski odnos austrijskih vlasti prema hrvatskoj zajednici omogućit će da se naši sunarodnjaci uspješno nose s novim izazovima kao što su se stoljećima uspješno nosili i s većim poteškoćama u različitim »mijenama vremena«.

Zbornik je zato i pisan. U cjelini je jedinstvena sinteza složenih kretanja i bogatog kulturnog i narodnog rada i života; s jedne je strane svjedočanstvo, s druge podstreh da se nastavi stopama otaca. Nezaobilazan je dokument i povijesna iskaznica hrvatskog gradišćanskog bića, najvrednija knjiga s tog područja.

Čudno, u našoj domovinskoj literaturi, u tisku, gotovo je prešućen, iako zbog više razloga zaslužuje dužno priznanje i pažnju. Sadržajno je vrlo bogat i informativan; znanstveno utemeljen i tehnički izvrsno opremljen; svestran je, polidisciplinaran, a opet sintetički obrađen; omogućuje cjelovit uvid u tokove i stvarnosti i daje zaokruženu sliku o radu i životu naših Gradišćana.

Autori su odreda na visini zadatka. Zbog opsežnosti materijala pošli su sintetičkim putem; esejističkim zgušnjavanjem i komparatističkom metodom postigli su izvanredan uspjeh: sastavili su monografiju kakvu bi mogao poželjeti svaki narod, a ne samo jedna narodna manjina. Vođeni objektivnim činjenicama i povijesnim dokumentima, stručno su prilazili pitanjima, sine ira et studio. Znanstvenost je zastupljena, literatura navedena, izvori doneseni, ilustracije (mada ne baš obilne) nisu izostale. U Dodatku su priloženi dokumenti i opća literatura, predstavljeni su autori, izrađena su potrebna kazala i indeksi.

Monografija je u cjelini znalački uređena. Na svojih 425 stranica u riječi, dokumentu i slici sažima razdoblje od 450 godina, otkriva religiozno-kulturnu i socio-političku stvarnost Gradišćanskih Hrvata, u prošlosti i sadašnjosti.

KRONOLOŠKI RASPORED I KOMENTAR ČETIRIJU EVANĐELJA

A. Augustinović: *Povijest Isusova. Povijesna sinopsa evanđelja*, sa španjolskog preveo A. Augustinović, Teološka biblioteka Sarajevo i Kršćanska sadašnjost Zagreb 1984, I sv. 401 str., II sv. 463 str., cijena 2500 Din.

Mato Zovkić

Pisac je bosanski franjevac koji je od 1945. do 1947. studirao na Papinskom biblijskom institutu u Rimu, zatim na Studium biblicum franciscanum u Jeruzalemu obranio disertaciju o jednoj temi iz Isusova evanđelja. Više godina boravio je u Palestini te dobro upoznao geografiju i arheologiju mjesta koja se spominju u evanđeljima. Među bibličarima je poznat s više knjiga na talijanskom i po brojnim člancima iz biblijskog područja. Već godina-ma djeluje kao svećenik i bibličar u Venezueli i ova mu je knjiga plod dugogodišnjeg rada među laicima i svećenicima. Namijenjena je svećenicima koji nemaju vremena pratiti razvoj egzezeze i laicima koji se više ne zadovoljavaju »jeftinim frazama o Isusu« i ozbiljno se zanimaju za Isusovu osobu (str. 5).

Pouzdana povijest, iako nije znanstvena biografija

U predgovoru A. ističe da pod sinopsom ne misli laki konkordizam, kojemu su nekoć podlijegali katolički pisci »života Isusova«. Želi iznijeti »cjelovitu sliku Isusove osobe« na temelju *teksta* četiriju evanđelja, svjestan da na ovom području teologije nakon Bultmanna vlada određeni pomodarski agnosticizam. Događaje prikazane u evanđeljima kronološki raspoređuje od rođenja Isusova god. 7. pr. Kr. preko početka ministrija u veljači ili ožujku god. 28, do smrti 7. travnja god. 30. i ukazanja Uskrsloga u travnju i svibnju iste godine. Svjestan je da zapisivači tradicije a za njima i evanđelisti za velik dio događaja i logiona nisu navodili mjesto i vrijeme, jer »od njih možemo izravno doznati samo najglavnije etape Isusova života (djetinjstvo, javno